

Om forræderilovens og værnemagerlovens tilbagevirkende kraft

Af fhv. landsdommer F. LUCAS.

Det har, siden ovennævnte love (lov nr. 259 af 1. juni 1945, jfr. lovbekendtgørelse nr. 368 af 6. juli 1946, og lov nr. 406 af 28. august 1945) blev givet, været omtvistet, om de, udover at udspecificere området for det i forvejen strafbare og at skærpe straffene, tillige fastsatte straf for handlinger, som ikke var strafbare efter den på handlingstidspunktet gældende lovgivning. Uenigheden har, som det vil erindres, særlig vedrørt spørgsmålet, om det før 29. august 1943 var strafbart at gå i tysk krigstjeneste.

Af trykte udtalelser anføres eksempelvis følgende:

I bemærkningerne til forslaget til forræderiloven hedder det¹⁾:

„En del af de forbrydelser, som bør rammes, vil . . . være direkte strafbare, navnlig efter straffelovens 12te kapitel (forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed), og de øvrige må efter justitsministeriets formening *i det store og hele* omfattes af den analogi af disse bestemmelser, som efter straffelovens § 1 er tilladt . . .

. . . Det bør . . . iagttages, at de strenge straffe kun foreskrives for handlinger, som i forvejen var strafbare efter den da gældende lovgivning eller dens analogi, *eller som var af en sådan karakter, at det måtte stå alle klart, at den overvejende del af den danske befolkning anså dem for at være i høj grad strafværdige, således at lovgivningsmagten, om den havde haft fuld handlefrihed, utvivlsomt på et tidligere tidspunkt ville have belagt dem med straf.*“

Professor Hurwitz udtaler i T.f.R. 1945 s. 140—141: „ . . . muligt at hævde det synspunkt, at intet forhold rammes af den nye straffelov som ikke allerede ved sin begåelse kunne anses for strafbart efter hidtil gældende ret, navnlig den danske straffelovs § 101²⁾ om bistand til fjenden eller denne bestemmelses analogi i medfør af straffelovens § 1.“

„De 101's adresse“ til regering og rigsdag i december 1945³⁾ udtaler: „Da den dagældende straffelov kun hjemlede straf for

¹⁾ Rigsdagstidende 1945 tillæg A sp. 99 og 100.

Det kursiverede fremhævet af forf.

²⁾ Paragraffens 2. stk. fastsatte straf af fængsel fra 2 til 12 år for „den, som under krig eller truende udsigt dertil yder fjenden bistand ved råd eller dåd eller svækker den danske stats eller dens forbundsælles kampdygtighed.“ Bestemmelsen er noget ændret samt udbygget (som § 102) i lov nr. 225 af 7. juni 1952.

³⁾ Sagførerbladet for 5. februar 1946 s. 29.

at lade sig hverve til fremmed krigstjeneste, såfremt Danmark selv var i krig eller der var truende udsigt hertil, er det givet, at selve indtrædelsen i Frikorps Danmark forud for 29. august 1943 ikke kunne straffes.⁴⁾

„De 266's adresse“ til de samme myndigheder i januar 1946⁴⁾ hævder, at det allerede ifølge straffelovens § 101, stk. 2, var strafbart før 29. august 1943 at indtræde i frikorpset.

I betænkning afgivet 14. januar 1946 af det af justitsministeriet nedsatte udvalg angående ændring af lovene af 1. juni 1945 (forræderiloven og det dertil sig sluttende tillæg til retsplejeloven) udtaler flertallet (s. 13), at det er omtvistet, om forudsætningen for at anvende straffelovens § 101, nemlig at der var krig eller truende udsigt dertil, har været til stede under hele besættelsen eller kun i tiden efter 29. august 1943. Flertallet tager ikke standpunkt til spørgsmålet, hvorimod mindretallet (s. 21) tager afstand fra, at denne forudsætning har været til stede i hele besættelsestiden.

Professor Ross udtaler i foredrag holdt 12. november 1945, betitelt: „Har der retligt bestået krigstilstand mellem Danmark og Tyskland“⁵⁾, at spørgsmålet bl. a. kunne tænkes at få betydning ved anvendelse af interne danske retsregler, for så vidt disse på en eller anden måde, som f. eks. straffelovens § 101, 2. stk., tillægger krigstilstand en vis retsvirkning. Ross tager ikke standpunkt til spørgsmålet under henvisning til, at afstraffelse af landsforræderne ikke skulle ske på grundlag af straffeloven, men i medfør af loven af 1. juni 1945. Men med hensyn til den folkeretlige side af spørgsmålet mener han, at der efter 29. august 1943 udfoldede sig „en regulær partisankrig.“ . . . „Jeg kan ikke se rettere, end at den formelle beskrivelse, der bedst dækker disse (af forfatteren nærmere omtalte) realiteter, er, at Danmark fra d. 29. august at regne var i krigstilstand med Tyskland.“

Professor Illum udtaler⁶⁾, vendt mod Ross, at det for bedømmelsen af den efter besættelsens ophør indførte straffelovgivning har „en vis, om ikke ubetinget afgørende betydning, hvorledes man opfatter Danmarks juridiske stilling under krigen.“ Hvis Danmark var i krig med Tyskland, eller der var truende udsigt til krig, „kan man antage, at den, der med råd eller dåd har bistået besættelsesmagten, kan straffes allerede efter straffelovens § 101“, men Illum tager afstand fra, at der indtrådte krigstilstand d. 29. august 1943.

Ross tager til genmæle heroverfor.⁷⁾ Han mener, „at man har lov til at fastslå, at indenfor de grænser, der var bestemt ved de

⁴⁾ Sammesteds s. 32.

⁵⁾ Nordisk tidsskrift for international ret 1945 s. 61—71.

⁶⁾ U.f.R. 1947 s. 65—69.

⁷⁾ Sammesteds s. 188—89.

danske ressourcer og taktiske hensyn, blev modstanden fra dansk side ført som en regulær partisankrig . . .“

I „Den danske Kriminalret“ (1950)⁸⁾ siger professor Hurwitz: „Det må formentlig erkendes, at visse forhold, med hensyn til hvilke straffjæmmelen var utilstrækkelig efter den gældende lov, er blevet inddraget under kriminaliseringen.“

Endelig skal nævnes, at det i en Østre Landsrets dom af 14. december 1945⁹⁾ i en injuriersag hedder: „Under hensyn til, at Danmark på det pågældende tidspunkt (marts 1944) de facto befandt sig i krigstilstand med Tyskland, eller i alt fald i en tilstand, der i væsentlige henseender ganske lignede krigstilstand, findes de fremsatte sigtelser at være af overordentlig grov beskaffenhed . . .“

Hovedspørgsmålet i drøftelserne har altså været, om Danmark i hele besættelsestiden eller kun i en del af den eller slet ikke har været i en tilstand, som falder ind under straffelovens § 101, stk. 2¹⁰⁾.

Ordet „krig“ har man i almindelighed taget i dets folkeretlige betydning. Professor Hurwitz siger dog i sin artikel i Nordisk tidsskrift for international ret 1945 (af redaktionen oversat fra engelsk) s. 151 udtrykkelig, at det ikke er sikkert, „at det samme kriterium kan være afgørende for fortolkningen af krigsreglerne i folkeretlig henseende, og f. eks. når man tænker på bestemmelserne i de nationale straffelove om handlinger begået i krigstid . . .“ Også professorerne Ross' og Illums ovenfor givne udtalelser synes at give udtryk for tvivl i så henseende.

Det kan ikke være afgørende for anvendeligheden af bestemmelsen i § 101, stk. 2, på de forhold, der ramtes af lovene af 1945, om der i besættelsestiden eller dog i den sidste del af den var „krig“ eller truende udsigt til „krig“ i dette begrebs folkeretlige betydning¹¹⁾. En sådan forståelse ville være alt for snæver i forhold til bestemmelsens formål, at bidrage til at værne vor fredelige tilværelse, vor selvstændighed, uafhængighed og integritet. Det drejer sig jo ikke om at fastslå, om de sædvanlige fol-

⁸⁾ Side 197.

⁹⁾ U.f.R. 1946 s. 474 nederst.

¹⁰⁾ Den tilsvarende bestemmelse i D.L. 6—4—3 lyder således: „Hvo som . . . Kongens offentlige Fiender enten med Raad, eller Daad, bistaar, være lige Straf undergIVEN.“ Straffeloven af 1866 § 74, 2. stk., beskriver forbrydelsen således: „Naar nogen i Krigstid . . . med Raad eller Daad bistaar Fjenden . . .“ Efter forbindelsen med 1ste stk. må „i Krigstid“ betyde „under en udbrudt krig“. Af disse bestemmelser kan der formentlig ikke udledes noget med hensyn til forståelsen af § 101.

¹¹⁾ Der ses herved bort fra, at der ikke blandt folkeretskyndige er enighed om definitionen af begrebet krig.

keretlige virkninger af krig mellem to folk var indtrådt eller måtte ventes at ville indtræde, og hvilke fjendtlige handlinger fra dansk og tysk side der var eller ville være folkeretlig tilladelige. Det kan derfor heller ikke være af væsentlig betydning, hvorledes man retlig karakteriserer modstandsbevægelsen og dens handlinger. Det aldeles afgørende er, at alle danske lige fra choket ved overfaldet den 9. april 1940 med frygt imødeså den mulighed, at det var eller let ville blive tyskernes endelige mål ved magt at påtvinge os *deres* vilje og gøre indgreb i vor selvstændighed og uafhængighed, en frygt som tyskerne hurtigt bestyrkede os i ved løftebrud, indgreb i vore forhold, udtalelser fra gesandten, byggeri m. v. Vi betragtede fra første dag tyskerne som vore fjender, jfr. udtrykkene i D.L. 6-4-3. Det mest ramrende udtryk for tilstanden vil vel være dette, formet i folkevise-stil, at Danmark „stod i våde“. Vi havde kampmæssig kapitule-ret, men ikke politisk underkastet os Tyskland. Tilstanden adskilte sig i al fald kun derved fra en tilstand med truende udsigt til krig, at vi allerede havde jernhælen på nakken. Det ville være barokt at hævde, at denne situation, der nærmest så mere sort ud for landets fremtid end en tilstand med truende udsigt til krig, ikke, i al fald i medfør af straffelovens § 1, skulle kunne ligestilles med denne tilstand.

Det må derfor anses for udelukket, at domstolene, hvis de havde været henvist til at anvende den hidtil gældende lovgivning, ville have erklæret § 101, stk. 2, for uanvendelig med den begrundelse, at tilstanden under besættelsen faldt uden for beskrivelsen i denne bestemmelse. Det kan iøvrigt herved anføres, at i tiden mellem befrielsen og 1. juni 1945 (förræderilovens dato og ikrafttræden) blev flertallet af de for förræderisk virksomhed anholdte personer ved fremstillingen i retten sigtede for overtrædelse af denne lovregel og fængslede i henhold til den.

Så vidt den retlige bedømmelse af tilstanden under besættelsen.

Om de enkelte straffebestemmelser i lovene af 1. juni og 28. august 1945 bemærkes:

Förræderilovens §§ 8 og 9 indfører ikke nye forbrydelsesbegreber, men skærper alene under nærmere angivne betingelser straffene for i straffeloven beskrevne forbrydelser.

At de i § 10 beskrevne handlinger — hvervning til eller indtræden i tysk krigstjeneste, tjenstgøring i de der omhandlede korps og udførelse af tysk polititjeneste — er ydelse af bistand ved råd eller dåd, kan formentlig ikke omtvistes.

Det samme gælder ydelse af den i § 11 beskrevne hjælp.

De i § 12 — angiveribestemmelsen — omhandlede forhold var i forvejen straffbare efter straffelovens bestemmelser om forbrydelser mod liv og legeme (25. kap.) og mod den personlige frihed (26. kap.) i forbindelse med reglerne om forsøg og medvirken. Formentlig ville efter omstændighederne også § 164 —

fremkaldelse af sigtelse eller domfældelse af en uskyldig person for en strafbar handling — kunne komme til anvendelse. Det siges ganske vist i betænkningen af 14. januar 1946 s. 14 — meget forsigtigt — at stikkervirksomhed før 29. august 1943 ikke med sikkerhed ville kunne rammes efter straffeloven. Men heri kan jeg slet ikke være enig. Selv om ofret havde bedrevet det, som medførte eller udsatte ham for tysk anholdelse, eller var skyldig „i henhold til de midlertidige danske undtagelsesbestemmelser, der er givet i tysk interesse“, og altså var skyldig set med tyske øjne, kan der næppe være tvivl om, at domstolene i en efter befrielsen mod stikkeren rejst sag, der skulle have været pådømt efter hidtil gældende lovgivning, ville have betragtet ofret som „uskyldig“.

De under § 13 faldende forhold må anses strafbare efter straffelovens (dåværende) § 99, stk. 2, og § 101, stk. 2.

De i §§ 14—16 beskrevne forhold ligger også naturligt indenfor rammerne af sidstnævnte bestemmelse.

Det samme gælder i det væsentlige også de efter værnemagerloven strafbare forhold. En nydannelse i forhold til tidligere retspraksis var dog bestemmelsen i § 2, 2. stk., om bødeansvar for aktieselskaber og andre juridiske personer. Denne bestemmelse vides kun at være anvendt een gang, og der blev under hensyn til, at aktieselskabets passiver betydeligt oversteg aktiverne, ikke pålagt det bødeansvar, hvorimod et indvundet overskud blev konfiskeret¹²⁾. Der var heller ikke i den tidligere lovgivning hjemmel for det i § 2, 3. stk., fastsatte uagtsomhedsansvar („burde have indset“), men bestemmelsen vides ikke at være bleven anvendt.

Ved en gennemgang af de trykte landsrets- og højesteretsdomme i sager, hvor tiltale var rejst efter de to love, har jeg ikke — udover den lige nævnte dom — fundet nogen, der kan siges at fælde en tiltalt for et forhold, der ikke var strafbart, da det blev begået.

Det vil inidlertid naturligvis ikke kunne bestrides, at nogle af dem, der er bleven straffet efter de to love, dersom domstolene ikke havde haft de i disse specificerede gerningsbeskrivelser at holde sig til, kunne være sluppet igennem straffelovens mere stormaskede bestemmelser. Men det kan ikke være i strid med anerkendte strafferetlige principper vedrørende intertemporal strafferet i en lov nøjere og med tilbagevirkende kraft til vejledning for domstolene at specificere strafbare forhold, der efter en utvungen sproglig forståelse omfattes af en ældre mere generelt affattet lovbestemmelse¹³⁾. Og lovgivningsmagten har ikke

¹²⁾ U.f.R. 1952.1022.

¹³⁾ Således også Trolle i Juristen 1946 s. 24 og den til grund for lovene nr. 225 og 227 af 7. juni 1952 liggende betænkning af 31. marts 1949 s. 11 nederst — s. 12 øverst.

ved en sådan tilbagevirkende udspecificering bevæget sig ind på den dømmende magts område. Den, der dømmes efter den nye bestemmelse for en i mellemtiden mellem de to love begået handling, kan ikke beklage sig over at være dømt efter en bestemmelse med skarpere grænser end den gamle lovbestemmelse. Skulle nogen af de efter lovene af 1945 straffede, inden han handlede, have studeret straffelovens § 101 og andre i betragtning kommende bestemmelser og herved fundet, at hans forehavende ikke var strafbart, er han ikke anderledes stillet end en person, der tiltales efter en forud for hans handling eksisterende straffebestemmelse med lige så uskarpe grænser som straffelovens § 101, stk. 2 — f. eks. ågerbestemmelsen i dens § 282 — og som ved forudgående gennemlæsning af bestemmelsen fejlagtig er kommet til det resultat, at hans påtænkte handlemåde ikke ville falde ind under den. Når man bevæger sig på grænsen mellem det strafbare og det straffri, må man, som professor v. Eyben siger¹⁴⁾, regne med en bred risikomargen.

F. Lucas.

¹⁴⁾ Strafudmåling s. 149.